

Handbok för **kunskapsuppbyggande samlingsförvaltning**

Kulturförvaltningen

Norra hamngatan 8
411 14 Göteborg

ISBN: 978-91-985955-0-5

Titel: Handbok för kunskapsuppbyggande samlingsförvaltning

Kontakt: klas.grinell@kultur.goteborg.se

Grafisk form och layout: Visuell kommunikation Göteborgs Stad

Framsida: Erol Ahmed, Unsplash

Innehåll

Introduktion	4
I. Kunskapsuppbyggnad och samlingsförvaltning	6
Den svenska museilagen	8
Spectrum	8
Databas för samlad kunskap	10
Museet som kunskapsinstitution	11
Samling och förvaltning	12
Pedagogik och program	12
Forskning och insamling	12
Utställningar	13
Ett gemensamt språk	14
Kunskapsuppbyggnad	14
Forskning	15
Samverkansforskning	16
II. Hjälpreda	17
Spectrum i praktiken	18
Informationsenheter	19
Standardiserade termer och sammankoppling av information	20
Inventeringsinformation	21
Kunskapsuppbyggande information	22
Att tillämpa Spectrum för kunskapsuppbyggnad och forskning	24
Policy och rutiner	24
En egen arbetsprocess för kunskapsuppbyggnad?	25
Kunskapsuppbyggande Spectrumprocesser	26
III. Praktiska exempel	29
Framtagandet av Göteborgs museers samlingsförvaltningsplan	30
Att anpassa Spectrum till lokala behov	30
Värdet av planer och policyer i praktiken	32
Framtagandet av Vadsbo museums arbetsgång vid gallring	33
Rutin för arbetsgång vid gallring	34
Systematik i aktiv samlingsförvaltning	34
IV. Avslutning	35

Introduktion

Detta är en handbok. Dess syfte är att stärka museernas roll som kunskapsinstitutioner. Handboken berör museernas konkreta arbete med aktiv samlingsförvaltning utifrån den av Riksantikvarieämbetet översatta, internationella standarden för samlingsförvaltning Spectrum.

Sveriges museilag från 2017 pekar ut museernas samlingar som kärnan och basen i verksamheterna. Lagen betonar också att museerna bör vara kunskapsinstitutioner med forskningsanknytning.¹ För detta krävs en samlingsförvaltning som löpande bygger ny kunskap om samlingarna och museets ämnesområden. Det behövs också tydliga rutiner för att institutionalisera, bevara och utveckla den kunskap som skapas inom verksamheterna. Detta kallar museilagen för aktiv samlingsförvaltning. I linje med dessa direktiv visar denna handbok hur kunskapsuppbyggnad inom samlingsförvaltning inte är ett snävt samlingsrelaterat arbete, utan faktiskt kan gå hand i hand med museernas övriga verksamhetsdelar.

Därtill utgår handboken från museidatabasen som en angelägenhet för hela museet. I databasen kan kunskapsprocesser inom alla verksamhetsdelar aktiveras och bevaras. I del I förtydligas vad som avses med termen ”museidatabasen”. För att nå sitt gemensamma uppdrag och mål måste varje museums olika verksamhetsdelar arbeta tillsammans och ta vara på den kunskap som genereras. Det kräver etablerade arbetsrutiner såväl som en förståelse inom hela museet för dess syfte och ämnesområde, det vill säga ett gemensamt språk.

Spectrum är den museistandard som är internationellt mest utvecklad och som dessutom Riksantikvarieämbetet valt att göra tillgänglig på svenska.² Genom att integrera museets kunskapsuppbyggnad i användningen av Spectrum, med databasen som kunskapscentrum, kan befintliga rutiner för utställningsarbete, programverksamhet, och andra verksamhetsgrenar kopplas ihop och tillsammans göra museerna till starkare kunskapsinstitutioner.

Handboken underlättar arbetet med att utveckla egna strukturer och praktiker för dynamisk implementering av kunskapsuppbyggnad i museiverksamheterna. Den fungerar också som ett underlag för samtal om kunskap och forskning på museet, internt och tillsammans med externa intressenter.

1 *Kulturarvsolitik*, Prop 2016/17:116.

2 Handboken är skriven utifrån den svenska versionen av Spectrum 5.0, som finns på <https://www.raa.se/museer/samlingsforvaltning/sa-fungerar-samlingsforvaltning/spectrum-en-standard-for-samlingsforvaltning/> och/eller <https://collectiontrust.org.uk/spectrum/spectrum-5/?tr=sv>

I **del I** redogörs för bakgrund och syfte utifrån Spectrum och den svenska museilagen. Därefter följer en förklaring av vad handboken menar med termen museidatabas, och varför databasen framhålls som central för en kunskapsdriven museiverksamhet. Under rubriken *Ett gemensamt språk* redovisas några viktiga begrepp som används i Spectrum och hur dessa relaterar till viktiga begrepp som forskning och kunskapsuppbyggnad i den svenska museilagen. Här tydliggörs även hur museer kan utveckla sitt kunskapsuppbyggande arbete i dialog med det omgivande samhället.

I **del II** ges mer konkreta ingångar, förslag och exempel på hur kunskapsuppbyggnad praktiskt kan införas när Spectrum anpassas till ett specifikt museums behov och förutsättningar. En aktiv och kunskapsdriven samlingsförvaltning förutsätter att alla funktioner på museet tillsammans skapar gemensamma begrepp och rutiner för hur verksamhetens uppdrag och mål bäst uppnås. De frågor som lyfts fram i handboken innehåller ett "vi" som därmed syftar till att omfatta museets hela personalstyrka.

Del III ger konkreta exempel på kunskapsuppbyggnad i spectrumbaserad samlingsförvaltning inom Göteborgs museer och Vadsbo museum.

Museer är sinsemellan olika – till sin inriktning och i storlek på såväl samlingar som personal och resurser. För att vara användbar för så många museer som möjligt är handboken uppbyggd kring frågor. Genom att börja i frågorna kan varje museum se vilka delar av handboken som är mest relevanta för de egna verksamheterna. Det är fullt möjligt att börja i en grupp frågor och läsa avsnittets text utifrån dem. En handbok behöver inte läsas från A till Ö. De läsare som vill få en mer handfast bild av hur det föreslagna arbetet kan fungera kan börja i del III:s praktiska exempel.

För att vara så brett användbar som möjligt sätter handboken det gemensamma samtalen om hela museiverksamhetens uppdrag och mål i fokus. Den erbjuder praktisk vägledning såväl som förklaringar av begrepp och tankemodeller. Den är som sagt uppbyggd kring reflekterande frågor för att främja fortsatta diskussioner. Såväl det lilla museet där få gör många olika saker, som det stora med många specialiserade avdelningar, kan använda handboken.

Del I

Kunskapsuppbyggnad och samlingsförvaltning

Den svenska översättningen av Spectrum är framtagen av Riksantikvarieämbetet och innehåller vägledningar till de arbetsuppgifter som en majoritet av Sveriges museer utför när de förvaltar sina samlingar.

Denna handbok fungerar bäst som ett tillägg till Spectrum och utgår från att läsaren har tillgång till standarden. Handboken bidrar till att knyta användandet av Spectrum till den svenska museilagens påbud om aktiv samlingsförvaltning. Detta görs genom att ge konkreta förslag på hur kunskapsuppbyggnad kan integreras i användandet av Spectrums arbetsflöden och anpassas till enskilda museers behov och förutsättningar.

Avsikten är att stödja framtagandet av en samlingsförvaltningsplan på basis av Spectrum där även arbetet med kunskapsuppbyggnad görs tydligt och praktiskt hanterbart i relation till respektive museums förutsättningar och ambitioner.

Att göra kunskapsuppbyggnad till en integrerad del i den aktiva samlingsförvaltningen handlar i väsentliga delar om att tillsammans och verksamhetsövergripande ställa frågor om museiarbetets organisering. Handboken utgår alltså från att varje museiorganisation behöver ta fram en egen samlingsförvaltningsplan för att beskriva hur Spectrum ska användas i den egna verksamheten. Snarare än att föreslå och beskriva en enhetlig tillämpning av standarden ger handboken ett antal förslag på frågor som är ämnade att vara till hjälp i arbetet med Spectrum. Poängen är att medarbetare tillsammans och på ett sätt som är anpassat till det egna museets förutsättningar och behov utvecklar en gemensam förståelse för hur verksamhetens olika delar hänger ihop och bäst kan koordineras för att främja kunskapsuppbyggnad.

Avsikten är att stödja framtagandet av en samlingsförvaltningsplan på basis av Spectrum där även arbetet med kunskapsuppbyggnad görs tydligt och praktiskt hanterbart i relation till respektive museums förutsättningar och ambitioner.

- » **Hur ska museet använda sin samling - vad behövs det för kunskap för att den ska bli användbar för att nå museets mål?**
- » **Hur skapar vi förutsättningar för samarbete?**
- » **Hur ser vi till att alla verksamhetsdelar arbetar mot gemensamma mål?**
- » **Vilken roll ska samlingsförvaltningsplanen ha i detta arbete?**

Den svenska museilagen

År 2017 stiftades Sveriges första museilag (2017:563). Lagens syfte är att tydliggöra vem som bestämmer över vad i verksamheten och därmed skapa utrymme för en högre grad av självständighet hos museerna.

I lagen finns bestämmelser för museer som drivs av det allmänna, det vill säga stat, region och kommun. Lagens paragraf 8 och 9 är av särskild betydelse för kunskapsuppbyggnad. Under paragraf 8 anges att museer ska bidra till forskning och annan kunskapsuppbyggnad genom att ha hög kompetens inom sitt ämnesområde. Under paragraf 9 anges att museer därtill aktivt ska förvalta sina samlingar för att nå verksamhetens mål.

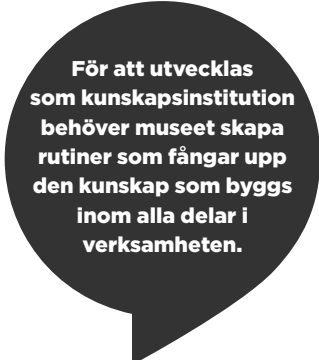
Lagen skriver tydligt fram att forskning och kunskapsuppbyggnad är grundläggande för museers verksamheter och att dessa ska vara förankrade i museets mål och samlingar.³ Aktiv samlingsförvaltning handlar om att förvalta samlingarna för framtiden, vilket inbegriper att samla in, gallra och utvinna ny kunskap i det dagliga arbetet med samlingarna i deras olika kunskapssammanhang. För att nå verksamhetens lagstadgade mål behöver museerna verktyg (rutiner, processer, samarbeten) för att bedriva systematisk kunskapsuppbyggnad och främja forskningsmöjligheter.

Museilagen understryker således museet som kunskapsinstitution. För att utvecklas som kunskapsinstitution behöver museet skapa rutiner som fångar upp den kunskap som byggs inom alla delar i verksamheten. Även i andra sammanhang, där samlingarna aktiveras i relation till det omgivande samhällets kunskapsbehov, behöver kunskapen tas tillvara på museet. För att på bästa sätt realisera detta uppdrag behövs en dialog om vad kunskapsuppbyggnad och forskning inom samlingsförvaltning innebär på respektive museum.

Spectrum

Den första versionen av Spectrum lanserades i Storbritannien 1994 som en standard för samlingsförvaltning och ett verktyg för att tydliggöra den offentliga styrningen och uppföljningen av museer. De nio primära processerna i Spectrum lägger inte bara grunderna för en god samlingsförvaltning, utan används i Storbritannien också för att ackreditera museer utifrån hur de följer eller planerar att uppnå standarden i relation till dessa nio processer.

I Sverige regleras museerna av museilagen. Den lägger stor vikt på museernas kunskapsuppbyggnad, något som den brittiska ackrediteringen saknar. Denna skillnad mellan brittisk och svensk museikontext är en orsak till att Spectrums processer behöver anpassas för att göra standarden till ett verktyg som bättre svarar mot svensk museilagstiftning.

För att utvecklas som kunskapsinstitution behöver museet skapa rutiner som fångar upp den kunskap som byggs inom alla delar i verksamheten.

Spectrums processer behöver anpassas för att göra standarden till ett verktyg som bättre svarar mot svensk museilagstiftning

³ Grinell, Klas & Högberg, Anders, "Lagstadgad kunskap: Om svensk museipolitik och forskning" Nordisk museologi, 29: 2, 2020.

Fotograf: Carl Ander (2021)

Spectrum är uppbyggt för att vara vägledande i arbetsuppgifter som rör museernas samlingsarbete med fokus på att förvalta och bevara. Därmed saknas, i standardens nuvarande form, incitament till att realisera museilagens mer processinriktade uppmaningar till aktiv samlingsförvaltning. För detta ändamål behöver den svenska implementeringen av standarden skapa öppningar i Spectrum som möjliggör för museerna att tydligare ta tillvara det kunskapsuppbyggande som alltid sker när samlingarna aktiveras.

Spectrum behöver alltid tillämpas och anpassas till lokala behov och förutsättningar. Handboken och dess frågor ska underlätta en tillämpning av standarden som utgår från att aktiv samlingsförvaltning är hela museets angelägenhet och arbetsuppgift.

- » **Hur många av Spectrums flöden och arbetsprocesser behöver vi i vår verksamhet?**
- » **Hur kan vi anpassa dessa flöden och arbetsprocesser till våra specifika förutsättningar?**
- » **Hur kan vi koppla flöden och arbetsprocesser till löpande och tillfälliga kunskapsprocesser inom museet?**

Fotograf: Kristin Lidell (2020)

Databas för samlad kunskap

Handboken utgår som sagt från att museidatabasen har en central roll för att effektivt kunna utveckla kunskapsuppbyggnad (se figur 1). En välfungerande databas kan fungera som ett nav för att driva kunskapsuppbyggande processer framåt och är dessutom den plats där alla delar i detta arbete kan samlas. Betydelsen av ordet museidatabas är inte självklar. Här avses något mer än bara ett digitalt samlingssystem som Carlotta, Sophie, Museum plus, Primus, TMS, Collective Access, Dina eller AdLib (för att nämna några av de mest använda i Sverige).

Databas används i handboken som en slags synonym till forna tiders museikatalog och arkiv. Snarare än om ett särskilt tekniskt verktyg, handlar det om en aktivt använd gemensam ordning och plats där samtliga verksamheter lämnar, hämtar och skapar ny information och kunskap utifrån en gemensam förståelse av kunskapens roll för att nå verksamhetens mål. Det betyder att även utställningsproduktion, programverksamhet och pedagogiskt arbete ska kunna arbeta utifrån databasen. Den kunskap dessa verksamheter genererar ska dokumenteras där, eller om den arkiveras på annan plats länkas och göras sökbar.

Samtliga verksamhetsdelar bör använda databasen som gemensam plats för att lämna, hämta och skapa ny information. På så sätt kommer kunskap som genereras ur olika verksamheter – och som på många museer bärs av enskilda anställda eller personalgrupper – att behöva formuleras så att den kan föras in i databasen. Det medför ett behov av att sinsemellan prata om den kunskap som skapas. Därmed förvandlas kunskapen från tyst, eller buren av få, till uttalad och delad av många. På så sätt institutionaliseras kunskapen och blir tillgänglig för andra genom att föras in i databasen, eller att vara länkad till denna. Genom att ge dokumentationen, så som den beskrivs här, utrymme i det dagliga arbetet kan museiinstitutionen på längre sikt bli mer kunskapsdriven.

Samtliga verksamhetsdelar bör använda databasen som gemensam plats för att lämna, hämta och skapa ny information. På så sätt kommer kunskap som genereras ur olika verksamheter – och som på många museer bärs av enskilda anställda eller personalgrupper – att behöva formuleras så att den kan föras in i databasen.

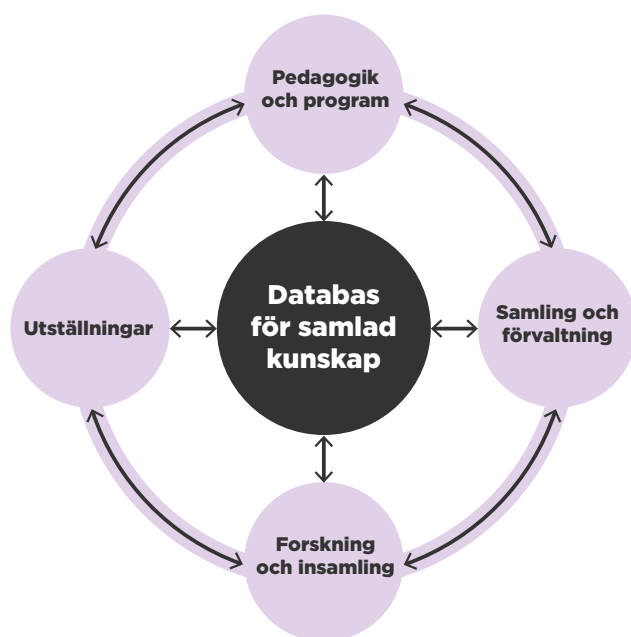
Museet som kunskapsinstitution

Handboken är ett verktyg för att skapa rutiner som fångar in kunskap i hela museiverksamheten. Utöver att lyfta fram frågor om de processer som genererar ny kunskap inom ramen för samlingsförvaltningen syftar handboken till att synliggöra kunskapsuppbyggande i mötet mellan museets olika verksamhetsdelar och peka ut hur denna kan omhändertas på bästa sätt i databasen. Figur 1 ger en schematisk modell över samspelet mellan databasen och några centrala museiverksamheter. Hur de olika kunskapsuppbyggande verksamheterna är organiserade skiljer sig åt mellan olika museer, beroende på såväl storlek som tematik och traditioner. Modellen visar alltså funktioner snarare än separata avdelningar eller professioner.

De flesta museer har någon form av samling samt förvaltning av denna, en utställningsverksamhet, pedagogik och program riktat till besökare och eventuellt även ansvariga för forskning och insamling. Oavsett vilka verksamhetsdelar museet struktureras kring så kan databasen fungera som ett nav för att hämta och bygga kunskap om museets verksamheter.

Kunskapsuppbyggnad sker inom alla museets delar, oavsett hur dessa är organiserade. Modellen synliggör att alla dessa delar är relevanta i produktionen av museets kunskap kring samlingarna och dess ämnesområde.

Figur 1.

» Vilka forum för att tala oss samman om verksamheternas gemensamma uppdrag och mål avseende kunskapsuppbyggnad har vi?

Fotograf: Carl Ander (2021)

Samling och förvaltning

I det löpande arbetet med förvaltningen av samlingarna, det vill säga i arbetsmoment som förvärv, katalogisering, inlån och utlån, utställningar, forskarbesök med resulterande publikationer, konservering och placering av objekt i magasin, uppstår nya lärdomar om föremålens material, funktion, härkomst och olika betydelsebärande sammanhang inom och utom museet. Att ta tillvara denna kunskap är enligt museilagen en del av museets uppdrag, liksom att möjliggöra forskning utifrån detta arbete.

Pedagogik och program

Museernas publika arbete är en integrerad del av verksamheten. Enligt museilagen ska denna ”vara kunskapsbaserad och präglas av allsidighet och öppenhet” (§6). Detta arbete genererar också ny kunskap i exempelvis det förarbete som krävs för ett program eller en guidad tur, men också i själva mötet med publiken när verksamheten genomförs. Därtill innefattar det publika arbetet att exempelvis arrangera fokusgrupper med syfte att generera ny kunskap på olika teman. Museerna behöver rutiner och standarder för att institutionalisera denna kunskap med hjälp av databasen.

Forskning och insamling

På många museer förekommer någon form av forskningsverksamhet, även om den inte alltid benämns så. Forskningen kan också initieras utifrån, genom exempelvis samarbeten med universitet, intresseorganisationer eller andra verksamheter, eller genom externa forskare som behöver tillgång till samlingarna. Författningskommentarerna till museilagen betonar att museernas uppdrag att bidra till forskning måste relateras till verksamhetens storlek. Varje museiorganisation behöver därför själva formulera hur de ska bidra till forskning, och därmed vilken kunskapsuppbyggnad som bäst utförs genom forskning.

Forskning om samlingar är också nära kopplad till den insamlade verksamheten. Varje nytt föremål eller fenomen som museet väljer att förvärva eller behandla genererar i sig en rad kunskapsuppbyggande processer. Museet behöver rutiner för att se till att den kunskap som genereras i detta arbete blir del av den gemensamma kunskapsuppbyggnaden.

Utställningar

För att göra utställningar behövs kunskapsinsamling, och ibland också forskning. När en utställning planeras blir det ofta tydligt att kunskapen om vissa objekt i, eller delar av, samlingen behöver utökas. Ibland är det istället nya objekt som behöver förvärfvas eller nya fenomen som det behöver samlas ny kunskap om. Inte sällan har viktiga historiska fenomen systematiskt förbisetts, vilket skapar behov av nya kunskaper. Olika kunskapsuppbyggande insatser utförs i syfte att genomföra utställningsarbetet. När utställningen öppnar, får sällan allt som genererats i de kunskapsinsamlade processerna plats. Den kunskap som inte omsatts i utställningen finns kvar i projektgruppen eller hos enskilda medarbetare och externa samarbetsparter. Det finns en risk att de kunskaper som inte tas till vara i utställningen förblir outtalade och oregistrerade, och att de därmed inte hamnar i databasen och blir del i det systematiska kunskapsuppbyggandet. Museet behöver rutiner för att institutionalisera denna kunskap, och göra den till en del av samlingen och arkiv snarare än endast en del av den berörda personalens kunskaper.

- » **Tar vi tillvara den kunskap som byggs i utställningsarbetet på ett systematiskt vis? Hur skapar vi processer som tydliggör vilka delar i denna kunskap som faktiskt ska in i databasen?**
- » **Var kommer kunskapen i databasen synliggöras – för vilken publik ska poster skrivas? Vad behövs då för kompetenser för att få rätt tilltal?**
- » **Vad behöver vi för rutiner för att säkra att den kunskap som förs in är funktionell?**

Ett gemensamt språk

För att kunskapsuppbyggnad ska bli en gemensam angelägenhet som sker i samarbete mellan olika verksamhetsdelar, behövs en gemensam förståelse av nyckelbegrepp som forskning och kunskapsuppbyggnad. Detta för att undvika att olika språkbruk och terminologi som riskerar att skapa missförstånd växer fram inom olika avdelningar.

Spectrum är uppbyggt utifrån ett antal processer som återfinns i arbetet med samlingsförvaltning. Nio av de tjugo processerna kallas för primära. De har basala funktioner i museets verksamhet, som exempelvis förvärv, placering, förflyttning, katalogisering eller inlån och utlån. I processerna finns kunskapsgenererande element. För att beskriva innehållet i respektive process används ett selektivt språkbruk i standarden. Begreppet *kunskap* saknas exempelvis helt som term i Spectrum och *forskning* används endast ett fåtal gånger i texten. Istället tillämpas genomgående begreppet ”informationsenheter”. Med detta avses information som kan behövas registreras inom en given process. Det kan handla om saker som benämning, ankomstnummer eller en kortare beskrivning av ett hanterat objekt.

Hur relaterar då begreppen information/informationsenheter, kunskapsuppbyggnad och forskning till varandra och hur skall de förstås och tillämpas i relation till det som tas upp i handboken?

Kunskapsuppbyggnad

Enligt museilagen ska museerna ”bidra till forskning och annan kunskapsuppbyggnad” (§8). Därmed skiljs kunskapsuppbyggnad ut som något annat än forskning.

I lagrådsremissens författningskommentarer beskrivs kunskapsuppbyggnad dock som flera olika saker: som utvecklingsprojekt med ändamål att förbättra verksamheten utifrån ny forskning, som populärvetenskapliga undersökningar för verksamheten eller allmänhetens intresse och som dokumentationsprojekt som ger underlag för systematisk kunskap. Kunskapsuppbyggnad redogörs för med ord som utveckling, undersökning och systematik. Detta är begrepp som pekar på ett processuellt förlopp: informationsenheter som läggs till informationsenheter och därmed byggs upp till kunskap. Det som betecknar kunskapsuppbyggnad är alltså en sammankoppling mellan separata informationsenheter som sammantaget ger ett ökat kunskapsinnehåll. Både dokumentation av ny information och tolkning av befintlig information är i den meningen kunskapsuppbyggnad.

Handboken syftar till att uppmärksamma var i Spectrums tjugo processer som kunskap kan byggas upp och hur tillvaratagandet av kunskapen kan organiseras rent praktiskt. Handboken synliggör på så sätt stegen från informationsenheter och dokumentation till kunskapsuppbyggnad.

Det som betecknar kunskapsuppbyggnad är en sammankoppling mellan separata informationsenheter som sammantaget ger ett ökat kunskapsinnehåll. Både dokumentation av ny information och tolkning av befintlig information är i den meningen kunskapsuppbyggnad.

» **Behöver vi utveckla våra rutiner och arbetsätt för kunskapsuppbyggnad?**

» **Är det viktigt för vår måluppfyllelse att skilja mellan kunskapsuppbyggnad och forskning? I så fall varför och hur?**

Forskning

Hur museet uppfyller museilagens krav om att främja forskning kan behöva utvecklas och preciseras i en separat forskningspolicy. Uppdraget att bidra till forskning måste uttolkas och tillämpas i relation till det egna museets storlek och innehåll. Här berörs därför bara allmänna idéer om forskning och museer som kan fungera som underlag för det egna arbetet med en eventuell forskningspolicy.

Museet som institution växte fram inom ett vetenskapshistoriskt sammanhang där många av samtidens klassiska museiämnen formades. Att systematiskt samla och förmedla kunskap och forska var en bärande del av museets uppgift. Under det sena 1900-talet gjordes istället en arbetsfördelning som betonade forskning vid universitetet, förvaltning inom kulturmiljövården och förmedling vid museerna. Museilagen har återigen tydliggjort museernas kunskapsbas.

Till skillnad från kunskapsuppbyggnad är forskning ett systematiskt arbete med analys och slutsatser i fokus, som vanligen avgränsas av en eller flera forskningsfrågor. Forskningsfrågan kan i det här sammanhanget uppstå i relation till förvaltningsarbetet (av informationsenheter och kunskapsuppbyggnad), men också i relation till en avsaknad av information eller kunskap om ett specifikt område som är relaterat till museets uppdrag. God forskning ställer också sina frågor i relation till befintligt forskningsläge och teoretiska perspektiv. Forskningsfrågan kan även väckas i ett sammanhang utanför museet och därmed generera ny information och kunskap inom förvaltningsarbetet.

Det arbete som använder sig av tidigare forskningsresultat kallas utvecklingsarbete. Även för museer som inte har något eget forsknings- och utvecklingsarbete är det viktigt att utifrån sina förutsättningar följa och känna till relevant forskning som relaterar till museets uppdrag och verksamhet, just för att säkerställa att verksamheten vilar på vetenskaplig grund.

En forskningspolicy formulerar vilken forskning museet prioriterar, utifrån dess relevans för, och koppling till, museets uppdrag, vision och mål. Forskning bedrivs vanligtvis i projektform, ofta med extern finansiering och i samverkan med universitet, högskolor och andra forskande institutioner, nationellt och internationellt. För att trygga såväl en aktiv samlingsförvaltning, som för att förmedla och utveckla ny vetenskaplig kunskap, behövs fortgående forskning.

Till skillnad från kunskapsuppbyggnad är forskning ett systematiskt arbete med analys och slutsatser i fokus, som vanligen avgränsas av en eller flera forskningsfrågor.

En forskningspolicy formulerar vilken forskning museet prioriterar, utifrån dess relevans för museets uppdrag, vision och mål.

Samverkansforskning

Genom att utveckla rutiner för sin samverkan med forskare kan museet göra forskning till ett redskap för att uppfylla sitt uppdrag så som det tar sig uttryck i målformuleringar, visioner och strategidokument. I detta behöver museerna forskare som har förmågan att arbeta med frågor som är relevanta i en museikontext. Sådan forskning levererar aktiviteter och resultat som får museet och dess verksamheter att växa, och som genom samverkansforskning bidrar till att utveckla museets visioner och stärker museets strategiska arbete.

Sådan samverkansforskning handlar konkret om att utveckla arbetssätt och resultat i samspel med praktiska verksamheter genom att forskningsanknyta praktiken och praktikanknyta forskningen. Framgångsrikt genomfört resulterar sådan forskning i robust och kontextkänslig kunskap vars validitet prövats i dialog. Därigenom ökar deltagarnas kunskaper och kompetenser, och det utvecklas verksamhetsförankrad kunskap av hög kvalitet. Vinsten med sådan samverkansforskning är att resultat skapas som ingen av deltagarna på egen hand kan uppnå.

Samverkansforskning är en delvis annan form av forskning än den som universiteten producerar, och därmed något få forskare är utbildade att utföra. Det är också en form av forskning som kräver att museerna har rätt beställarkompetens, det vill säga en institutionaliserad förmåga att förstå vad museet behöver beakta när samverkan med forskare initieras. Det krävs också att museet är organiserat så att det kan omsätta den kunskap som kommer ur forskningen i relevanta museiverksamheter.

» På vilka sätt är det möjligt för oss att uppfylla museilagens skrivning om att museer ska bidra till forskning?

» Hur kan vi se till att den forskning som bedrivs kring samlingarna i så hög grad som möjligt bli synlig i databasen, och göra forskningens resultat kända för övriga verksamhetsgrenar?

Del II

Hjälpreda

Det är nu dags att närma sig det mer praktiska arbetet med hur museet konkret kan föra in kunskapsuppbyggnad i det vardagliga arbetet med samlingsförvaltning, liksom i organisationens övriga verksamhetsdelar. Denna del av handboken är skriven utifrån att användarna har tillgång till Spectrum och parallellt läser och bearbetar standarden i relation till det aktuella museiarbetet.

Spectrum i praktiken

Spectrum är en standard för samlingsförvaltning framtagen av Collections Trust i Storbritannien. Den består av 21 arbetsprocesser varav 9 räknas som primära. Varje process innehåller en sammanfattande definition och en mer utförlig beskrivning av de arbetsuppgifter som ingår i processen. Processerna formulerar också relevanta policyfrågor, sätter en miniminivå för arbetet, upprättar ett flödesschema samt föreslår en arbetsrutin för att ta vara på den information som ska registreras inom processen.

Spectrums övergripande flöde beskrivs i figur 2. Som vi redan diskuterat är kunskapsuppbyggnad och forskning utifrån museilagens krav alltför osynligt i detta flöde. Denna del av handboken – som vi kallat hjälpreda – ger vägledning i arbetet med att infoga kunskapsuppbyggande processer i den egna tillämpningen av Spectrum samt att synliggöra dessa i museets databas.

Figur 2.

» **Vad i Spectrums processer och arbetsflöden kan vi anpassa till vår verksamhets uppdrag och mål?**

» **Vad behöver vi eventuellt utveckla och lägga till?**

Informationsenheter

Till Spectrum finns ett 150 sidor långt appendix som framförallt listar det som kallas informationsenheter. Idealt sett motsvarar informationsenheter olika informationsfält i museets katalog och databas. Informationsenheter-na fördelas i sin tur i informationsgrupper som kan delas i objektsgrupper och processgrupper. Objektgrupper används för att registrera information kring ett objekt, medan processgrupper används för att registrera rutiner och processer. Inom objektgruppen "information om placering av objekt" ingår exempelvis informationsenheterna "basplacering, nuvarande placering" med datum, kommentarer och lämplighetsbedömning, och "tidigare placering" med start- och slutdatum. I processgruppen "information om utlån" ingår informationsenheterna "låntagare", "kontaktperson", "speciella utlåningsvillkor", "status för objekt i låneprocessen (med datum)", "utlån godkänt av", "utlån – kommentar", "referensnummer", "slut- och startdatum".

I Spectrum utgörs informationsenheterna alltså av korta data som ska säkerställa att objekten förvaltas enligt standarden. All information om ett föremål är länkat till detta med hjälp av ett objektnummer. Varje objekt har också minst en beskrivning och information om placering. Därutöver kan all möjlig information om användning, ekonomisk värdering, utlån, rättigheter, tillstånd med mera särskiljas i olika informationsenheter och länkas till objektet. När informationsenheter kopplas samman över tid, genom det som kallas processgrupper eller objektsgrupper, kan de sammantagna informationsenheterernas relation med varandra förstås som just kunskapsuppbyggnad. För att samlingarna och den befintliga informationen ska resultera i kunskap måste informationen emellertid aktiveras och sättas samman med annan information.

I Spectrums appendix definieras många informationsenheter som är ämnade att dokumentera vad som skulle kunna kallas forsknings- och kunskapsrelaterad information.⁴ Spectrum pekar alltså ut en mängd information om föremålen som dels kan ge kunskap om förvaltningspraktiken som sådan (vilket både museer, liksom externa forskare, kan vara intresserade av), dels om föremålens materiella, historiska, estetiska och samhälleliga betydelse (vilket kan utgöra underlag för ny kunskap om både kända och okända frågor).

» **Hur relaterar Spectrums informationsenheter till vårt museums förutsättningar och verksamhet?**

» **Vilka begrepp är viktiga i vår samlingsförvaltning och hur relaterar de till samlingarnas historia och de begrepp som förekommer i äldre katalogposter?**

⁴ Dessa är användningsområde, benämning på objekt, fysisk beskrivning, fältinsamling/undersökning, grupp, habitat, innehåll/motiv, inskription, kommentarer, kort beskrivning, material, objektets historik, objektkomponent, person, plats, produktion av objekt, referens, relaterad grupp, relaterad händelse, relaterad kulturell likhet, relaterad person, relaterad plats, relaterat datum, relaterat koncept, relaterat objekt, relation, stil, stratigrafisk enhet, teknik, text, tillstånd, titel, utvecklingsfas, ålder och ägare.

Standardiserade termer och sammankoppling av information

Spectrum är standardiserat för att skapa så tydligt avgränsade kategorier som möjligt. Det gör bland annat att informationsenheter blir koncisa, jämförbara och sökbara. Kunskap uppstår emellertid ofta genom att många olika slags material förs samman så att det därigenom skapas möjligheter att se något nytt. Sökbarhet och kvantitativa analyser underlättas av tydligt avgränsade och kortfattade informationsenheter namngivna enligt standardiserade termlistor och med URI (unified resource identifier), men samtidigt kan en sådan informationshantering som delar upp och håller isär försvåra kvalitativ förståelse som bärs av sammanhang, berättelser och överblick.⁵

» **Vilka rutiner behöver vi för att kunna ta till vara dokumentation och aktivt koppla samman informationsenheter med annan information till förnyad kunskap?**

I själva standarden, under processen ”katalogisering”, hävdas att inte all kunskap om objekten i museets samlingar måste registreras i katalogposterna: ”I många fall kan det nästan vara omöjligt. Övrig information, till exempel korrespondens, anteckningar, pressklipp och rapporter, kan sparas i mappar över objektets historik.” (Spectrum, s.67). All kunskap måste emellertid vara länkad och åtkomlig, oavsett i vilken informationspost en sökning tar sin början. För att skapa möjlighet för kunskapsuppbyggnad måste museet finna sätt att inte bara sönderdela kunskapen i korrekta och kompletta informationsenheter utan också skapa utrymmen där kunskap om objekten och samlingarna aktiveras i utställningar, program, pedagogik och forskning. Därigenom sätts den befintliga informationen i relation till såväl museets verksamhetsmål som det omkringliggande samhällets intressen och behov, så att samlingarna kan användas för att generera nya kunskaper om större sammanhang i historia, samtid och framtid.⁶

För att skapa möjlighet för kunskapsuppbyggnad måste museet finna sätt att inte bara sönderdela kunskapen i korrekta och kompletta informationsenheter utan också skapa utrymmen där kunskap om objekten och samlingarna aktiveras i utställningar, program, pedagogik och forskning.

» **Vilka arbetssätt har vi för att koppla ihop informationen i våra arkiv och vår databas med externa kunskaper och intressen för att på bästa sätt uppfylla vårt uppdrag och våra mål?**

5 Om användning av termlistor och URI i Digisams *Vägledning till ett sammanlänkat kulturarv* (RAÄ-2021-1139).

6 Här kan Digisams *Vägledande principer för arbete med digitalt kulturarv* (RA 06-2014/02689), liksom deras *Vägledning till ett sammanlänkat kulturarv* (RAÄ-2021-1139), gärna konsulteras. www.digisam.se

Inventeringsinformation

Som framgår i de ovanstående avsnitten används ordet ”information” i Spectrum inte bara som en beteckning på informationsenheter. Ibland har det en generell syftning på ”den information som ger museets samlingar en betydelse” (Spectrum, s. 8), andra gånger används det i en snävare mening av ”korrekt och fullständig” information om samlingarna (s. 9). Kring den senare syftningen ställer Spectrum krav på att dokumentera ”all relevant information” (s. 24) om samlingarna. Det är viktigt att hålla isär dessa två olika innebörder av ordet information. Grundläggande information om objektens identitet, proveniens, placering, eventuella ekonomiska värdering, rättigheter, försäkringsstatus och bevarandestatus kan med fördel omtalas som det i Spectrum förekommande ”grundinformation” eller ”inventeringsinformation” (s. 211). Termen inventeringsinformation gör det tydligt att det här handlar om sådan information som behövs just för att kunna inventera samlingarna. Inventeringsinformationen bör vara så tydligt avgränsad vad gäller definition och registrering att det går att revidera och utvärdera graden av kompletthet. Den inventeringsbara grundinformationen om ett objekt innefattar enligt Spectrums process ”beståndsinventering” av objektnummer, benämning på objekt, antal objekt, kort beskrivning, nuvarande placering, ägare, proveniens, när denna grundinformation registrerades och av vem (s. 52).

» Vilka informationsenheter, och hur detaljerade uppgifter, behöver vi för att kunna inventera samlingen?

Angående denna inventeringsrelaterade grundinformation är det som sagt möjligt att formulera kriterier för fullständighet, som bör vara anpassade för att kunna följas upp genom inventering. Rutiner kring detta finns i arbetsprocessen ”Planering av dokumentationen”.⁷

⁷ Samlingsförvaltningsplanen och den informationspolicy Spectrum efterfrågar kan till exempel sätta som mål att dessa fält i databasens objektinformation ska vara korrekt och fullständig ifyllda. På så sätt uppnås samlingsöversynsmålet att ”dokumentera alla formella bedömningar av museets samlingar som utförts enligt en fastställd metod” (s. 9). Men varje museum behöver själva ta ställning till vilka dokument som ska styra verksamheten och vad de ska innehålla för att bäst uppnå sina mål.

Kunskapsuppbyggande information

Utöver den inventeringsrelaterade grundinformationen har museet förhoppningsvis tillgång till information i betydelsen av fakta, iakttagelser, data eller erfarenheter som gör det möjligt att bilda kunskap om objektets historiska sammanhang, dess användningsområden, symboliska betydelse, möjliga framtida mening och förmåga att belysa andra områden. Denna slags information som i Spectrum är kopplad till katalogisering är emellertid outtömlig. Varken vår katalog eller vår kunskap kan någonsin bli fullständig.

Det behövs processer och arbetsrutiner för att också information i form av fakta, formulerad förståelse och dokumenterade färdigheter på ett systematiskt sätt samlas och förs in i databasen, så att kunskap byggs inom institutionen. Praktiska färdigheter, arbetserfarenheter och annan slags "tyst kunskap" är svårångade. Samtidigt är det många gånger dessa som behövs för att förstå enskilda föremåls form, betydelse och användning. En god rutin för kunskapsuppbyggnad kommer på sikt underlätta arbetet och på så sätt frigöra tid och resurser.

» Hur kan vi samla in, dokumentera och göra "tyst kunskap" sökbar i databasen?

Det är viktigt att tydliggöra och skapa rutiner för hur kunskapsuppbyggande information dokumenteras, förvaltas och sammanställs. Även här är Spectrum ambitiöst och menar att en samlingsöversyn ska sträva efter att "maximera kunskapen om samlingarna" (s. 201).

» Vilka praktiska verktyg, processer och arbetsrutiner för kunskapsuppbyggnad har vi? Vilka saknar vi?

Samtidigt framhåller Spectrum att kunskapen handlar om "den information som ger museets samlingar en betydelse, inte som ett självändamål utan för att registrera och tillgängliggöra vad som är känt om objekten." (s. 59). Men, vad som ger samlingarna en betydelse kan bara avgöras i relation till museets uppdrag och mål.

För att på ett rimligt sätt hantera Spectrums formuleringar om att maximera kunskapen om samlingarna måste museet formulera en policy som tydliggör vad kunskapen ska möjliggöra och hur den behöver se ut för att fylla detta syfte. Det är ofta omöjligt att katalogisera allt som är känt om ett föremål. Som påpekas i Spectrum är det viktigt att "ha ett tydligt syfte med översynen som stämmer överens med museets vidare strategiska målsättning" (s. 197). Samtidigt kan nya forskningsresultat göra tidigare ointressanta uppgifter centrala för att ställa eller besvara nya frågor.

För att på ett rimligt sätt hantera Spectrums formuleringar om att maximera kunskapen om samlingarna måste museet formulera en policy som tydliggör vad kunskapen ska möjliggöra och hur den behöver se ut för att fylla detta syfte.

Nya analysmetoder gör det möjligt att utvinna information ur material som tidigare ansetts ointressant eller uttömt. Därför ligger det något i målsättningen att inte avgränsa dokumentationen av data kring ett föremål eller en företeelse för hårt. En genomtänkt forsknings- och kunskapspolicy hjälper museet i sådant arbete genom att ta ut en riktning i sitt urval av informationsformer.

- » **Vilka slags kunskaper är relevanta för vårt uppdrag och våra mål?**
- » **Hur öppnar vi för framtida och hittills okända kunskapsmöjligheter och behov?**
- » **Har vi rutiner för redovisning av källor till det som förs in i databasen?**

I processen ”Planering av dokumentationen” framhålls att museet behöver en informationspolicy som svarar på frågan ”vilka prioriteringar görs för att höja kvaliteten på samlingsinformationen och hur ska detta uppnås?” (s. 102). För att kunna svara på den frågan behövs i sin tur en strategisk och tydligt formulerad målsättning också för museets kunskapsuppbyggnad. Till Spectrums fokus på att kontrollera om informationen är korrekt och komplett behöver museet lägga tydligt formulerade målsättningar för sin kunskapsuppbyggnad. En god utgångspunkt är då att kunskapens värde snarare kommer av att vara relevant än av att vara komplett.

- » **Vilka verksamheter ska museets kunskapsuppbyggnad möjliggöra, hur relaterar den till museets övergripande uppdrag?**
- » **Vad kommer vi kunna göra när vi byggt den kunskap vi nu saknar? Hur kommer det kunna hjälpa oss att nå våra mål och målgrupper?**

Att tillämpa Spectrum för kunskapsuppbyggnad och forskning

Som poängterats i denna handbok är Spectrum en generell standard som kräver en tillämpning anpassad till lokala förutsättningar, uppdrag och behov. Varje museum måste därför själv besluta hur den egna tillämpningen ska organiseras för att på bästa sätt arbeta in kunskapsuppbyggnad och forskning i sin användning av Spectrum.

Nedan ges några konkreta förslag på hur detta kan göras. Förslagen utgår från ett övergripande plan – museets policys och rutiner – för att succesivt brytas ner till enklare byggstenar som att skapa enskilda processer för kunskapsuppbyggnad i Spectrum eller att uppmärksamma vissa processbyten eller moment i förvaltningsarbetet där kunskapsuppbyggnad kan införas.

Det finns också en rad befintliga arbetsrutiner i Spectrum som med några små tillägg kan användas för att tydligare integrera kunskapsuppbyggnad och forskning i den aktiva samlingsförvaltningen. Till exempel kan mallar för samarbetsavtal med forskare liksom avtal som säkerställer att forskningsresultat levereras till museet vara till hjälp.

Policy och rutiner

För att tydliggöra kunskapsuppbyggandets plats i verksamheten i stort och samlingsförvaltningen i synnerhet kan museet behöva skapa vissa rutiner och styrande dokument som förtydligar hur arbetet ska utföras och integreras. I processen "Användning av samlingar" finns "Förslag på arbetsrutin". I denna arbetsrutin finns punkten "Lägg till relevant information som tillkommit under användning". För att avgöra vilken information som är relevant behöver som nämnts de flesta museer en policy för forskning och kunskapsuppbyggnad. Policyn ska stödja verksamheten, inte vara ett mål i sig.

Spectrum föreslår policier för samlingsutveckling, samlingsinformation, tillgängliggörande av samlingar och bevarande av samlingar. I process "katalogisering" föreslås dessutom att museet bör ha en policy för katalogisering, samt att denna policy kan vara ett fristående dokument eller en del av museets övergripande samlingsförvaltningspolicy. Spectrum listar under varje process ett antal förslag på frågor som bör övervägas att vara med i en sådan policy, såsom

- » Vilka typer av objekt kan museet förvärva och varför? [---], vad görs för att kontrollera proveniens för potentiella förvärv? (Spectrum, s. 23)
- » Hur säkerställer museet att informationen hålls uppdaterad? (s. 50)
- » Vilken grundläggande kataloginformation utöver miniminivån för beståndsinventering bör finnas för olika delar av samlingen? (s. 60)
- » Vilka är museets villkor för att låna ut objekt? (s. 89)

Dessa frågor kan också vara till hjälp i framtagandet av policy för forskning och kunskapsuppbyggnad. Utöver en mer långsiktig policy kan det vara av värde att ha verksamhetsspecifika strategier som för de närmsta åren uttolkar samspelet mellan verksamhetsplan och kunskapspolicy.

Varje museum måste själv besluta hur den egna tillämpningen ska organiseras för att på bästa sätt arbeta in kunskapsuppbyggnad och forskning i sin användning av Spectrum.

Policyn ska stödja verksamheten, inte vara ett mål i sig.

» Har vi de policyer och riktlinjer vi behöver för att uppfylla verksamhetens uppdrag och möta museilagens ambitioner avseende museers kunskapsuppbyggande uppdrag?

En egen arbetsprocess för kunskapsuppbyggnad?

Det finns många ställen i Spectrums nio primära processer där det görs kopplingar vidare in i någon av de ytterligare tolv processerna. Ett sätt att lyfta upp kunskapsuppbyggnad och forskning skulle kunna vara att behandla den i en egen tjuogoandra process. Handboken utgår emellertid från att det för de allra flesta svenska museiorganisationer är alltför tidskrävande och skulle ta orimligt mycket kraft från organisationen att formulera de detaljerade rutiner som krävas för att skapa en tjuogoandra process. Därför har vi valt att i denna hjälpredda tydliggöra var i tillämpningen av de befintliga Spectrumprocesserna som forskning och kunskapsuppbyggnad bör uppmärksammas och synliggöras. Detaljnivån i detta behöver anpassas till varje enskilt museums storlek och särart. Som nämnts i stycket ovan om policy och rutiner behöver varje museum för att hitta rätt detaljnivå formulera sina mål kring vad man vill uppnå med sin kunskapsuppbyggnad. Målet i ett sådant arbete är dels att underlätta skapandet av rutiner så att den kunskap som byggs upp genom utställningar, forskning och andra projekt, samlas in och tillgängliggörs i museets databas, dels omvänt: att skapa rutiner för att initiera insamling eller forskning kring ett kunskapsområde relaterat till samlingarna eller museets uppdrag som i sin tur kan generera en utställning eller dylikt.⁸

» Vad vill vi uppnå med vår kunskapsuppbyggnad?

» Vilka rutiner behöver vi för att möta museilagens betoning av museerna som kunskapsinstitutioner?

⁸ Se *Planering av dokumentation* i Spectrum för ytterligare råd om hur katalogisering kan delas upp i hanterbara delar. (s. 59).

Fotograf: Kristin Lidell (2021)

Kunskapsuppbyggande Spectrumprocesser

I alla Spectrums 21 processer finns potential för kunskapsuppbyggnad. Dock är några av processerna mer uppenbart kopplade till byggandet av kunskap. Där ingår de nio primära. Av de resterande tolv är *Samlingsvård och konservering*, *Reproduktion*, *Användning av samlingarna* och *Samlingsöversyn och granskning* mest relevanta att uppmärksamma här.

De tydligast kunskapsuppbyggande primärprocesserna i Spectrum är:

- » **Katalogisering:** Att hantera den information som ger museets samlingar en betydelse, inte som ett självändamål, utan för att registrera och tillgängliggöra vad som är känt om objekten. (s. 8)
- » **Planering av dokumentation:** Att förbättra museets dokumentationssystem och höja kvaliteten på den information som systemen innehåller som en kontinuerlig utveckling. (s. 8)

Som synes används inte orden kunskap och forskning i dessa korta definitioner av processerna. Det innebär att det krävs ett visst anpassningsarbete för att kopplingarna till kunskapsuppbyggnad ska bli synliga. Det finns dessutom många ställen i de nio primära processerna som leder in i någon av de ytterligare tolv Spectrumprocesserna. Här behöver varje enskilt museum se närmare på i vilka processer, och var i dessa, moment för kunskapsuppbyggnad och forskning kan arbetas in.

»» **Var kan och bör vi aktivera kunskapsuppbyggnad i de Spectrumprocesser vi använder?**

Spectrum öppnar upp för ett arbetssätt där processbyten är viktiga för att hantera de behov som uppstår. Beskrivningarna av processbyten i Spectrum kan fungera som inspiration till att se hur kunskapsuppbyggnad kan uppmärksammas i befintliga processer:

”Inkommande objekt rekommenderar till exempel att en tillståndskontroll utförs när objektet anländer till museet. I samband med det kan den som använder sig av processen byta till den icke-primära processen för Tillståndskontroll och teknisk bedömning.” (s.8)

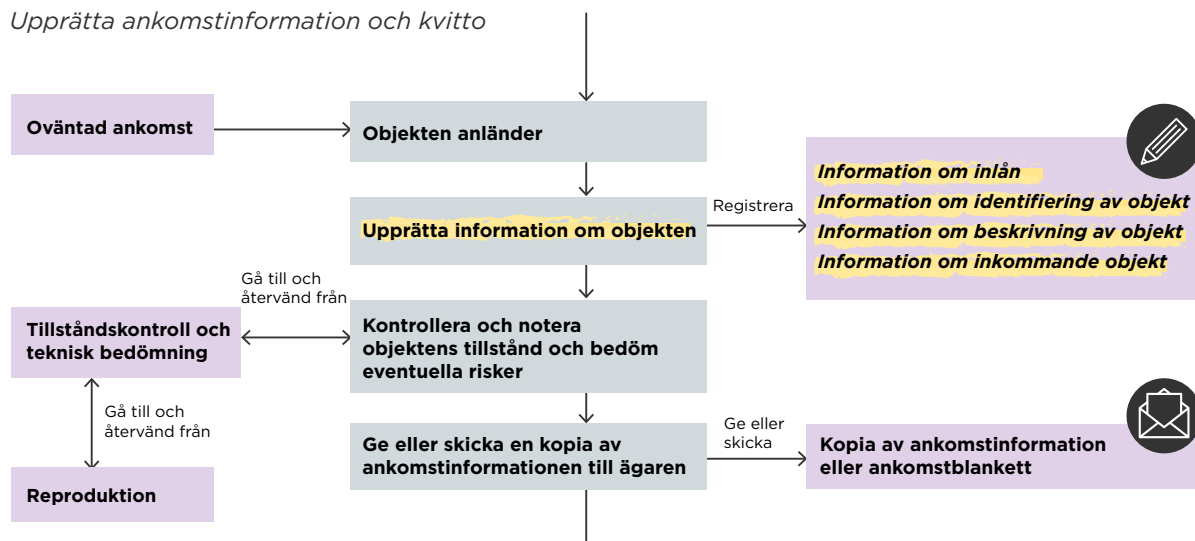
På liknande sätt är det möjligt att i den egna samlingsförvaltningsrutinen skapa en påminnelse om att uppmärksamma hur kunskapsuppbyggnad och forskning kan aktiveras. De mest relevanta sekundärprocesserna där hänvisningar till forskning och kunskapsuppbyggnad bör göras är enligt Spectrum:

- » **Användning av samlingar.** Att hantera och registrera hur samlingar, inklusive bilder och andra reproduktioner används, både av det egna museet, och andra.
- » **Samlingsöversyn.** Att hantera och dokumentera alla formella bedömningar av museets samlingar som utförts enligt en fastställd metod.
- » **Granskning.** Att systematiskt kontrollera hur korrekt och fullständig den information är som museet har om samlingarna.” (s.9)

De fält i Spectrum där en pennikon dyker upp i processen föranleder också frågor om kunskapsuppbyggnad (se figur 3 och 4). I flödet symboliserar pennan registrering av information i databasen. Databasen har redan förts fram som en nod för kunskapsuppbyggnad där museets olika verksamhetsdelar möts. Behovet att studera en viss föremålsgrupp eller ett visst objekt närmare kanske föds under andra aktiviteter vid eller utanför museet. Även de moment där ny information registreras i databasen utgör tillfällen för utökad kunskapsuppbyggnad.

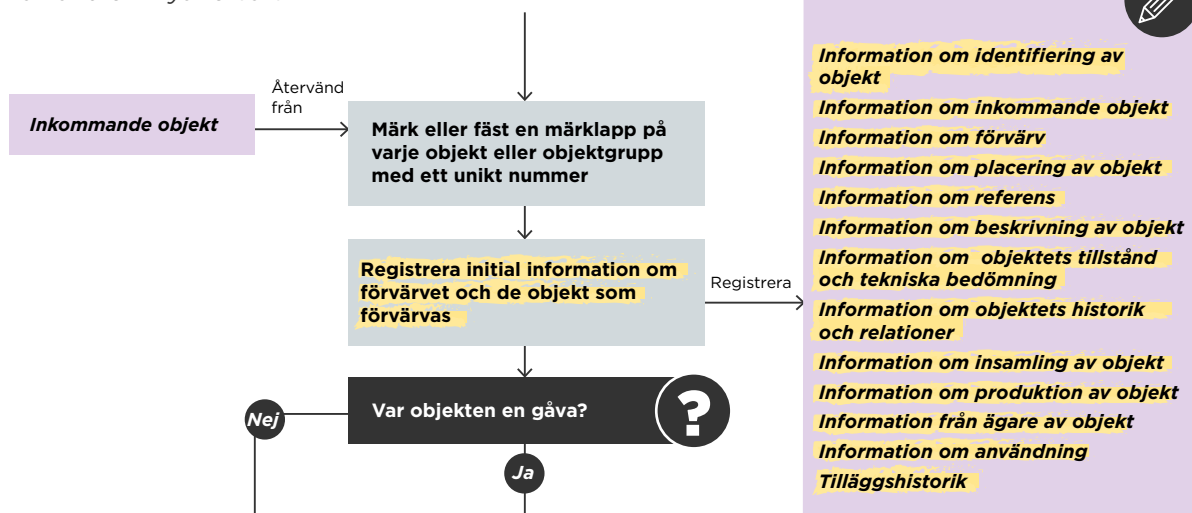
Figur 3. Från processen *Inkommande objekt*.

Upprätta ankomstinformation och kvitto

Figur 4. Från processen *Förvärv och accession*.

Ta hand om nya förvärv

Del III

Praktiska exempel

För att konkretisera hur arbetet med Spectrum kan se ut beskriver denna del av handboken framtagandet av dels Göteborgs museers samlingsförvaltningsplan, dels Vadsbo museums arbetsgång vid gallring.⁹

⁹ Göteborgs museer är Göteborgs konstmuseum, Göteborgs stadsmuseum, Röhsska museet och Sjöfartsmuseet Akvariet. Göteborgs museer har huvudman Göteborgs stad och de fyra museerna är samorganiserade inom en avdelning vid Göteborgs Stads kulturförvaltning. Vadsbo museum har Mariestads kommun som huvudman, och organiseras inom avdelning kultur och fritid.

Framtagandet av Göteborgs museers samlingsförvaltningsplan

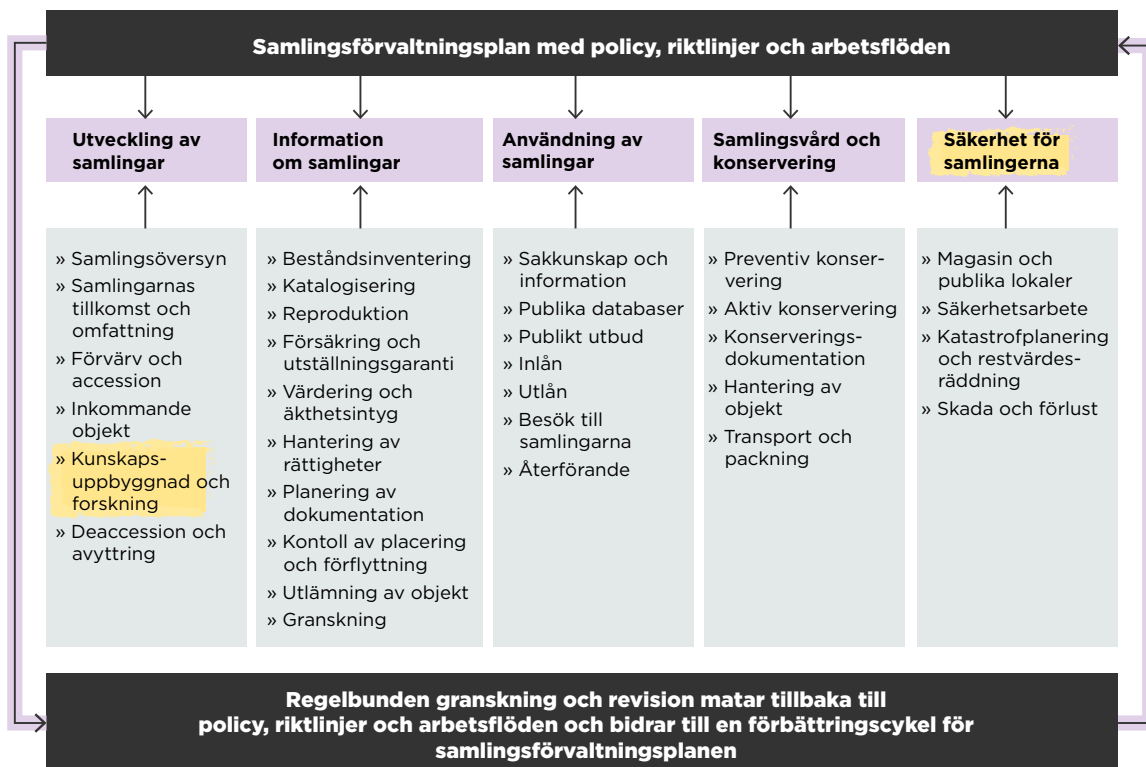
Att anpassa Spectrum till lokala behov

En gemensam samlingsförvaltningsplan var initialt inte någon självklarhet för Göteborgs museer. Men när Göteborgs stadsrevision påtalade att flera av stadens museers bevarandeplaner, som de då kallades, var eftersatta och inte heller politiskt förankrade i Kulturnämnden behövde dessa ses över. Efter omvärldsanalys och dialoger med många olika typer av museer i Sverige och även internationellt beslutade Göteborgs museer år 2018 att genomföra ett gemensamt utvecklingsarbete. För att få tillgång till gemensamma processer och ett gemensamt språk valde man att utgå från den internationellt mest etablerade museistandarden. Att utgå ifrån Spectrum och arbeta fram en samlingsförvaltningsplan snarare än att revidera tidigare bevarandeplaner, där förståelsen av bevarande upplevdes som väl passivt, var också ett steg i att möta den då relativt nya musielagen och dess nyckelbegrepp aktiv samlingsförvaltning.

En arbetsgrupp sattes samman med medarbetare från museernas samlingsenheter; registratorer, konservatorer och intendenters tillsammans med fastighets- och säkerhetspersonal. Spectrums samtliga 21 processer genomlystes och diskuterades vilket synliggjorde såväl skillnader som likheter mellan organisationens museer. Göteborgs museer valde att utgå från och inspireras av de 21 arbetsprocesserna i Spectrum. Emellertid anpassades formen för samlingsförvaltningsplanen dels utifrån fyra till ämnet olika museers behov, dels utifrån befintliga arbetssätt och förutsättningar. När strukturen väl var på plats fortsatte arbetet med att destillera fram innehållet.

Ett område som behövde förtydligas var kunskapsuppbyggnad och forskning som i Spectrum placeras i huvudområdet *Användning av samlingar*. Vid den här tidpunkten diskuterades kunskapsuppbyggnad och forskning intensivt på Göteborgs museer och en gemensam policy togs fram. God kännedom om vad samlingarna består av, deras historia och kontexterna för deras tillblivelse, liksom om externa intressenters behov och intressen kring dem, är en förutsättning för att bibehålla och utveckla samlingarnas aktualitet. Museer utvecklar samlingarna genom att aktivera dem och bygga kunskap och erfarenhet och genom att ta strategiska beslut när det gäller vad som förvärvas, vad som inte förvärvas eller vad som blir föremål för deaccession. För arbetsgruppen framstod det därför som en god idé att flytta in processen kunskapsuppbyggnad och forskning till huvudområdet *Utveckling av Samlingarna*.

Figur 5. Göteborgs museers samlingsförvaltningsplan är strukturerad enligt modellen i figur.

Utöver att lägga till processen kunskapsuppbyggnad och forskning valde även Göteborgs museer att lyfta *Säkerhet för samlingarna* som ett eget huvudområde. Det stod tidigt klart att detta skulle vara i fokus de kommande åren när museerna uppdaterar SBA (systematiskt brandskyddsarbete), säkerhet för personal, publik och objekt, katastrofplanering, riskhantering, skada och förlust och identifikation av hälsovådliga ämnen. Vid tidpunkten för Göteborgs museers samlingsförvaltningsplan framtagande stod frågan om undermåliga magasin högt på agendan.

Värdet av planer och policyer i praktiken

Parallellt med att Göteborgs museer 2018–2019 tog fram samlingsförvaltningsplanen blev Göteborgs stadsmuseum och Sjöfartsmuseet Akvariet uppsagda från magasin där de förvarade industrihistoriska samlingar. Samlingarna behövde under tidspress flyttas till nya magasinlokaler. När de industrihistoriska samlingarna aktiverades inför flytten, upptäcktes stora mängder av skadliga och hälsovådliga material. Detta underströk behovet av att ha en relevant plan för sanering, men också aktuell policy för deaccession. Vikten av en gemensam samlingsförvaltningsplan med ett gemensamt språk och med samordnade policys, riktlinjer och arbetsflöden för att få ett mer samordnat arbetssätt blev därmed än tydligare.

För delar av den industrihistoriska samlingen saknades liggare och informationen var ofullständig; registrering och dokumentation var otillräckliga. Det hänger samman med att det industrihistoriska museet i Göteborg stängdes med mycket kort varsel år 1993. Samlingarna flyttades för att införlivas med Göteborgs stadsmuseums samlingar, men det saknades både planer och resurser för hur samlingen skulle tillgängliggöras. Alla objekt som flyttades packades däremot noga på pallar och innehållet i pallarna noterades på handskrivna packlistor ordnade efter pallnummer. Såväl registrerade som oregistrerade föremål blandades emellertid på packlistorna utan att särskiljas vilket ledde till att föremål separerades från varandra och många kunskapsammanhang förlorades. De industrihistoriska samlingarna består av stora och tunga objekt vilket försvårar vidare kunskapsarbete eftersom det är arbetskrävande att undersöka dem när de väl packats in och fått plats i magasinet.

Vid den nya flytten beslutade Göteborgs stadsmuseum att ta in en extern industriantikvarie för att delta i flyttarbetet och skapa en bättre förståelse för samlingarnas sammansättning såväl materialmässigt som historiskt. Tack vare att det i samlingsförvaltningsplanen fanns arbetsrutiner även för kunskapsuppbyggnad betraktades flytten inte som ett rent logistiskt ärende utan blev ett tillfälle att skapa ny kunskap om samlingarna. Bland annat fördes föremålslistorna nu in i Göteborgs stadsmuseums databas tillsammans med den nya kunskap som industriantikvariens arbete genererade.

Erfarenheterna som redovisats ovan visar att tydliga rutinerna ger goda förutsättningar för att kunskap kan byggas och tas till vara. Om olika arbetsmoment kan integreras i varandra när föremål och samlingar av något skäl aktiveras blir det kanske något mer arbetskrävande i stunden, men över tid sparar det mycket dubbelarbete som annars uppstår när olika verksamheters aktivering av samlingarna inte är sammanlänkade.

Framtagandet av Vadsbo museums arbetsgång vid gallring

Vadsbo museum är ett kultur- och industrihistoriskt museum vars samling brett ska spegla Mariestads historia från forntid fram till idag, samt ge perspektiv inför framtiden. Museets databas innehåller knappt 10 000 poster, medan samlingen omfattar cirka 18 000 föremål. Museet drivs av en chef, en konservator, en tekniker och en värd. Det kan alltså klassas som ett mindre museum och därmed tjäna som ett exempel på hur ett systematiskt arbete utifrån Spectrum kan fungera i ett sådant sammanhang.

2015 antog Mariestads kommunfullmäktige en samlingsförvaltningspolicy för museet, framtagen med utgångspunkt i Vadsbo museums profil-dokument *Vadsbo museum: med riktning mot framtiden* (2014), kommunens Vision 2030 samt tidigare utredningar om museet. Under arbetet var Vadsbo museum genom Nätverket för små museer i Västra Götalandsregionen förhandsgranskare i den svenska översättningen av Spectrum 4.0.

Policyn har fungerat som ett underlag för ett handlingsprogram samt vid upprättande av rutiner. Museet har egentligen aldrig haft ändamålsenliga samlingsmagasin. För att utveckla såväl en aktiv samlingsförvaltning som publik verksamhet behövde museet göra plats för att arbeta med samlingarna. Samtidigt var det tydligt att det inte fanns någon möjlighet att få ytterligare magasinsutrymmen. Utifrån policyn blev det uppenbart att en aktiv samlingsförvaltning krävde en aktiv gallring. Det, tillsammans med otydligheter kring vad som tillhörde museet och vad som tillhörde Vadsbo Hembygds och fornminnesförenings samling, fick museet att ta fram ”rutiner för arbetsgång för gallring”, ett ”schema över gallringsprocessen”, ”urvalskriterier vid gallring”, samt en gallringsblankett. I urvalsprocessen är museets profil och uppdrag i centrum, vilket gör att kunskapsvärdet av föremålet i fråga beaktas i relation till det. Det aktiva gallringsarbetet har tydliggjort samlingarnas luckor, tystnader och bristfälliga representation av det förflutna, vilket i sin tur ökat medvetenheten om behovet av kunskapsuppbyggnad. Gallringsblanketten säkerställer i sin tur att befintlig kunskap om föremålet bevaras även efter urgallring. Rutinen för arbetsgång är kort och koncisk, och anpassad till museets förutsättningar och behov. Den återges här i sin helhet som ett exempel på vad en Spectrum-baserad aktiv samlingsförvaltning kan innehålla.

Fotograf: Hendrik Zeitler (2018)

Rutin för arbetsgång vid gallring

Föremål som kommer från Vadsbo Hembygds och fornminnesförenings samling ska vid gallring behandlas enligt följande:

- » Första beslut om gallring tas av museets grupp bestående av konservator, museichef och kulturchef. Vid behov kompletteras gruppen med specialistkompetens. Gallring ska beskrivas på museets gallringsblankett och åtföljas av tillgänglig dokumentation.
- » Ärendet sänds till Vadsbo Hembygds- och fornminnesförening.
- » Har föreningen inget att erinra ska detta meddelas skriftligt inom två månader från gallringsbeslutsdatum och gallring fortsätter enligt plan. Inkommer inget svar från föreningen fortsätter gallring enligt plan.
- » Har föreningen en annan åsikt än den föreslagna gallringen ges föreningen möjlighet att återta föremålet.
- » Vid ett eventuellt återtagande ska detta meddelas skriftligt till museet och föremålet ska då avhämtas inom två månader från gallringsbeslutsdatum. Skulle föremålet inte avhämtas fortsätter gallring enligt plan.
- » Ärendet redovisas till kommunstyrelsen.

Systematik i aktiv samlingsförvaltning

Arbetet utifrån samlingsförvaltningspolicyn har också tydliggjort behovet av ett nytt digitalt samlingsystem som förhoppningsvis kan underlätta en fortsatt integrering av kunskapsuppbyggnad i den aktiva samlingsförvaltningen. Tydliga rutiner både spar arbete och förtydligar utvecklingsbehoven. Med hjälp av Spectrum systematiseras dessutom arbetet vilket möjliggör en aktiv samlingsförvaltning, istället för att utgå från personknutna system och kunskaper som riskerar att falla och gå förlorade då medarbetare slutar.

IV

Avslutning

Svensk museiverksamhet styrs av en museilag som ställer högre krav på systematisk kunskapsuppbyggnad än den brittiska kontext inom vilken Spectrum utvecklades. Det måste beaktas när Spectrum ska tillämpas inom svensk museisektor.

Fotograf: Kristin Lidell (2020)

Handboken lyfter fram att samlingsförvaltningen för att bli "aktiv" behöver engagera hela museet, inte bara samlingsavdelningen. Det är viktigt att alla verksamheter inom museet har en gemensam förståelse av, och ett delat språk för att tala om, kunskapsuppbyggnadens betydelse. Kunskapsuppbyggnaden måste också vara tydligt länkad till museets uppdrag och mål.

En systematisk kunskapsuppbyggnad underlättas av att databasen är ett aktivt centrum för hela museets arbete. Exakt hur det ska gå till behöver anpassas till vilken databas som används, liksom till varje enskilt museums organisering och uppdrag.

Förhoppningen är att handboken sporrar till vidare arbete med att integrera kunskapsuppbyggnad i samlingsförvaltning, och till att sätta databasen i centrum för museets arbete.

Projektgrupp

Anders Högberg, Linnéuniversitetet

Anna Javér, Göteborgs museer och konsthall

Britta Söderqvist, Göteborgs museer och konsthall

Elin Nystrand von Unge, Stockholms universitet

Klas Grinell, Göteborgs museer och konsthall